

Роман НАЗАР

Сьогодні людина стоїть на роздоріжжі культурно строкатого, наповненого найрізноманітнішими творами мистецтва суспільства. Скільки нових і так гламурно представлених горизонтів розкриває перед нею світ! Та спробуймо хоч трохи привідкрити завісу рекламного представлення сьогоденного мистецтва і заглянути за куліси його сенсу. До чого закликають і як виховують нас ці творчі засоби вираження істини? Якими образами репрезентують повсякчасний пошук людиною щастя? Та й взагалі, чи ці прекрасні плоди сучасного мистецтва несуть в собі якусь вістку, чи є ще одним «екстазі», місія якого – привести до забуття і чуттєвого «кайфу»? У філософській концепції розуміння мистецтва, його місією є повсякчасне наближення до істини (справжнє буття) і виховання в ній. За словами давньогрецького мислителя Платона, мистецтво служить пізнанню і є засобом його дії, а не пізнання диктоване та насаджуване мистецтвом. У такому розумінні мистецтво, як ціль в собі, є негативним явищем. Міра його цінності визначається лише співзвучністю з мелодією Буття

1

У цих роздумах пропонуємо вам поглянути на справді екзистенційний (такий, що відповідає буттєвій сутності) плід гармонії мистецтва та пізнання, а саме – Псалтир. Дещо з історії «Псалтиря»

Саме слово «псалом»² походить від грецького слова psalms³, що позначає пісні та гімни, які за літургійним звичаєм виконувалися у супроводі струнного інструмента, який греки і називали psalterion³. Однак, як засвідчують тексти самих псалмів (Пс.150), при їх виконанні використовувався і цілий інструментальний оркестр, органічно поєднаний зі співом хору. Як у євреїв, в яких і виник цей молитовно-мистецький скарб, так і в християн псалми є основою всіх молитов церковної спільноти. На образ П'ятикнижжя Мойсея Псалтир поділено на п'ять частин. Для літургійного вжитку Псалтир поділено на двадцять катизм.

Формування і поява перших псалмів зароджується ще до царя Давида (бл. X ст. до Р. Х.), який вважається великим псалмоспівцем та основоположником самого стилю псалмів. Тому традиційно закріплена назва «Псалми Давида» не позначає виключно буквально Давидове авторство псалмів, а радше символізує єдиний дух щирого молитовного піднесення великого пастиря Ізраїльського народу, молитва якого репрезентує та єднає весь народ перед Богом. Проте велика їх частина таки справді належить оригінальному творінню царя Давида. З цього випливає, що Псалтир, як жива молитва спільноти⁴ і особиста молитва кожного вірного зокрема, формувався поступово і впродовж певного періоду.

У традиції Церкви вважається, що останній збірник на той час уже сформованих псалмів склав і зредагував старозавітний первосвященик Езра (V ст. до Р. Х.). Та достеменно відомо, що остаточне формування Псалтиря як книги завершилося ще до кінця III ст. до Р. Х., коли був здійснений його переклад грецькою мовою (Септуагінта)⁵. Завершальний збірник слугував уже не лише для молитовної практики Ізраїля, але разом зі Старим Завітом був перейнятий наступними поколіннями християн. Так само сприймали Псалтир і апостоли, котрі добре знали, що ці пісні були також і молитвою Христа. Псалтир продовжував бути незамінною практикою молитви ранніх християн і значною мірою сформував літургійну молитву молодій Церкві. Отже, псалми є нерозривною ланкою, що передала Церкві Нового Завіту духовні цінності Старого Завіту.

Псалтир в українському народі

Псалтир був першою книгою Старого Завіту, перекладеною на слов'янську мову святими рівноапостольними Кирилом та Методієм. Уже починаючи з часів Київської Русі, Псалтир стає улюбленою і настільною книгою побожних християн та підручником їхньої молитви. Поряд із Євангелієм і «Апостолом», Псалтир був чи не єдиним джерелом освіти та грамотності як для інтелігента, так і для простого селянина. Він стає «букварем» майбутнього української нації. За таких обставин Псалтир виховував не лише церковне, але і шкільне та домашнє середовища українського суспільства. Псалтирем послуговується у своїх творах князь Володимир Мономах⁶ та вносить їх у своє «Повчання для дітей». Як зазначив Кир Йосип Мартинець: «Псалми були хлібом насущним для нашого князя».

Псалтир читався при померлих – «на останню путь». Поезія псалмів відкривала і в світлі Божого Об'явлення зображувала життя покійного, заносивши молитву за нього перед Творцем. Для рідних ці богонатхненні пісні стають словом потіхи та розради. Крім того, вони стали темою переспіву та цариною формування світогляду для таких митців українського слова, як Тарас Шевченко і Леся Українка. Псалми й сьогодні залишаються (це, можливо, навіть не до кінця нами усвідомлено) джерелом мудрості життя українського народу.

Псалтир як симфонія поєднання арфи душі та дії благодаті Святого Духа

Єврейська культура, як і східна загалом, духовне піднесення та релігійне прославлення завжди виражала у формі вірша та пісні. Але і самим цим автентичним засобом доксології (прослави) надавалося божественного характеру, розглядаючи їх у світлі дії Бога на людину. З огляду на такий містичний характер, свою місію поезія й пісня сповнювали лише в релігійному культі, де їм і надано сенсу – Прослави Бога. Яскравим біблійним прикладом цього є цар Давид, душа якого, сповнившись Святим Духом, спонукає і тіло у пісні й танці веселитись перед Господом (II Сам. 6). Отож спробуймо і ми, образно представивши людську особу, наче арфу, спостерегти і в нашому житті дію благодаті. Якщо як Давид вручаємо своє життя у руки Божі, Господь дотиком своєї благодаті до досі ще беззвучних струн нашої душі порушує її у трепетному хвилюванні. Він, подібно до музиканта, на арфі нашої душі видобуває звуки, які об'єднуються в мелодію прослави.

Саме такою гармонійною мелодією, написаною на сторінках Біблії, є Псалтир, який представляє собою симфонію поєднання арфи душі та дії благодаті Святого Духа. Симфонію, яку Василій Великий називає «книгою хвали – подяки Богові за всі його добродійства, звеличування його провидіння, справедливості, милосердя і любові до нас»⁷. Сам Псалтир у глибині свого молитовного сповідання вимальовує неповторний образ Бога, як «джерело життя» (Пс. 36, 10). Він є тим, хто «створив небо й землю, море – й усе, що є в них» (Пс. 146, 6). У словах псалмів світ повстає перед нами як живий організм і незрівнянний твір Бога-Творця. Твір, який повсякчасно звіщає славу Творця «по всіх місцях його правління» (Пс. 103, 22). Думкою, яка пронизує і наповнює Псалтир у відтворенні відносин Бога і людини, є усвідомлення того, що Бог «мій пастир» (Пс. 23, 1) виводить «діло рук своїх» (Пс. 138, 8) з рабської неволі гріха.

Псалтир є вчителем життя, адже, оспівуючи історію життя народу і кожної людини зокрема, псалмоспівець у кожній події намагається побачити незмінну дію Божу. Однак місія цих богонатхненних пісень не вичерпана поглядом у минуле, а нам, котрі є подорожніми в цьому житті⁸ до обіцяної землі, накреслює шлях у мандрівці. Цей шлях у

молитві Псалтиря є діалогом сина (людини) з Отцем, як «батька милосердного над синами» (Пс. 103, 13). Псалтир є «букварем», у якому крок за кроком вчимося слів правдивої молитви.

«В словах цієї книги визначено і описано словом все життя чоловіка, всі його духовні настрої і розположення»⁹. Виводячи образ другого співбесідника, людини, псалмоспівець спочатку накреслює істинний образ, наданий їй Творцем: «Мало чим зменшив еси його від ангелів, славою й честю увінчав... Поставив його володарем над творіннями рук твоїх» (Пс. 8, 6-7); подає і наступну правду про неї, а саме – гріхопадіння. Гріх має руйнівну дію на людину: «Немає цілого нічого в моїх костях від гріха мого» (Пс. 38, 4). Однак Бог не покидає свого творіння навіть у глибині погібелі, але як і в раю (Бут. 3, 15), так і в молитві Псалтиря об'являє вістку про спасіння: «твоя десниця мене спасає» (Пс. 138, 7). Псалмоспівець мовою власного прикладу показує правдиву поставу людини, котра, усвідомлюючи всю гріховність свого стану (Пс. 88), не падає у відчай і розчарування, а всю надію покладає на милосердного Владику (Пс. 38).

Отож прислухаймося до слів псалма, що закликає: «Спробуйте і подивіться, який добрий Господь» (Пс. 34, 9). Приєднаймо і свої життя й молитву до вічної симфонії творіння, що повсякчасно прославляє Бога. Нехай для нас псалми стають зерном любові до співу, від якого демони втікають. Хай стане в нас він засобом, щоб осягнути допомогу. Оружжям в час нічного страху, спочинком під час труду. А для дітей – надійним охоронцем, для молодих – прикрасою, для старших – потіхою, а для жінок – найкращою оздобою¹⁰.

Примітки:

1. Філософське розуміння Істини і Буття у різних філософських концепціях визначається по-різному. Однак підставове її представлення – як єдиної мети, до якої повинно бути скероване все людське пізнання. Цю Істину платонівське та аристотелівське вчення ставить на вершині ієрархії Буття, і осмислює, як Бога.
  2. У старовірському Писанні книга Псалмів називається «Техіллім», що дослівно перекладається – «Похвальні гімни».
  3. Psalterion є одним з різновидів арфи.
  4. Спільнота по-єврейськи – «кагал», по грецьки – «еклезія», по слов'янськи – «Церква».
  5. Уолтер Елуэлл, Филип Камфорт. Большой Библейский словарь. Санкт-Петербург 2005, с. 1051
  6. Володимир Всеволодович (1053-1125рр.) великий князь київський (1113-1125рр.), державний і політичний діяч, письменник, внук Ярослава Мудрого. Прозваний Мономахом через матір, яка походила з візантійської сім'ї Мономахів.
  7. Василій Великий. Гомілії на Псалми. «Місіонер» 2009, с. 5
  8. Августин Гіппонійський. Сповідь. Книга IV, частина XI. Львів 2008, с.73
  9. Атанасій Великий. Послання до Маркилина. // Творения Т IV, с. 18
- Використана література
- 1.Сергей Аверинцев. Коментарии к Псалмам Давида (456 – 465 ст.). // Переводи: Евангелия. Книга Иова. Псалмы.– Киев 2004.
  - 2.Василь Мірчук. Історія Української Біблії. Тернопіль 1992.
  - 3.Молитовний Псалтир. Рим 1990.
  - 5.Василій Великий. Гомілії на Псалми. «Місіонер» 2009.
  - 6.П. А. Юнгероу. Вероучение Псалтири, его особенности и значение в общей системе библейского вероучения. Киев 2006.
  - 7.Александр Мень. Исагогика Ветхого Завета. Т2. Загорск 1983.

8. Василій Великий. Гомілії на 15, 115, 132 Псалми (289 – 305 ст.). // Гомілії. Львів 2006.
  9. Св. Іоанн Златоуст. Беседи на Псалми. – Белгород 2004.
  10. Антоніо Джирланда. Псалми та Пісня Пісень (243 – 252 ст.). // Ключ до Біблії (Старий Завіт). Львів 2006.
  11. Анна Свідеркувна. Молитва століть (300 – 331 ст.). // Розмови про Біблію (Старий Завіт). Львів 2008.
  12. Уолтер Елуэлл, Филип Камфорт. Большой Библиейский словарь. Санкт – Петербург 2005.
  10. Василій Великий. Гомілія на 1 Псалом // Гомілії на Псалми. «Місіонер» 2009, с.17
- Роман НАЗАР. Псалтир як симфонія поєднання арфи душі та дії благодаті Святого Духа// СЛОВО № 4 (44) 2010, с.4-6